

Konsten att döda en svart man

Den omtalade domen i Klippanmålet – gällande mordet på en svart man – innehåller många underliga resonemang. Hovrättens ledamöter är knappast rasister; men om de hade varit det, skulle domen antagligen inte ha sett annorlunda ut, skriver filosofen Fredrik Stjernberg.

Hovrättsdomen i Klippanfallet, mordet på Gerard Gbeyo, har upprört många, och det med rätta.

Direkt efter domslutet kallades domen rasistisk, vilket i sammanhanget var begripligt. Under sommaren har den upprördheten väl lagt sig något, men eftersom domen överklagats finns det anledning att titta närmare på fallet.

Grovt vållande

En läsning av domen visar att det finns flera anmärkningsvärda faktorer i denna dom. Övervägandena som ledde till att den huvudsakliga, som vi kan kalla Sten, dömdes för grovt vållande till annans död, och inte för mord (tingsrättens utslag), ser inte särskilt övertygande ut; övervägandena i påföljdsfrågan (vård hos socialtjänsten i stället för fängelse) visar upp en del märkliga omständigheter; resonemanget i skadeståndsfrågan (inget skadestånd till Gbeyos närmaste anhöriga) har en del olustiga inslag. Låt mig ta dessa punkter i tur och ordning.

Först den juridiska bedömningen i brottmålet. Två saker spelade en stor roll när man kom fram till att det var fråga om vållande och inte mord. Dels att det är svårt att uttala sig om uppsåt, dels att Sten efter att ha hugget ner Gbeyo var förvånad över att det hade gått så lätt. "Då det gäller frågan om [Stens] uppsåt också omfattat att beröva [Gbeyo] livet kan vare sig [sic] [Stens] allmänna rasistiska inställning eller hans omvittnade uttalanden med hotelser mot invandrare under kvällens besök på Krogdilen tilläggas [sic] någon avgörande betydelse."

Hovrätten avstår från att dra någon säker slutsats om Stens uppsåt. I domen står det inte mycket om hans allmänna rasistiska inställning eller om vilka slags hotelser han hade kommit med under kvällen, men på annat ställe i domen framkommer det att han hade samröre med företrädare för VAM. Samtidigt sägs där att samröret främst var ett uttryck för dålig självkänsla och ett sätt att hävda sig.

I uppsätsfrågan ser det snarast ut som om eventuella rasistiska inslag i Stens föreställningsvärld inte har spelat någon som helst roll; rasismen vägs däremot in när påföljden skall bestämmas (inte för att den spelar någon roll där heller, men där förs åtminstone ett visst resonemang kring saken).

Tilläggas kan att man har valt att i de flesta sammanhang tro på Stens kumpan (vi kallar honom Nisse), som sägs ge ett trovärdigt intryck, även när det talar till hans

nackdel. Enligt Nisse skall Sten två gånger under förföljandet ha frågat "Ska vi sticka ner han?". Sten förnekar delvis detta (han har frågat något sådant under förföljandet, men inte menat det riktigt så).

Vad gäller hans reaktion efter dådet drar man däremot gladeligen de mest långtgående slutsatser i uppsätsfrågan: "Det bör också fästas vikt vid att [Sten] uppenbarligen chockats av händelsen och verkat överraskad av hur lätt kniven hade trängt in i kroppen på [Gbeyo]. Denna reaktion tyder närmast på att han inte räknat med mer än att kniven skulle tillfoga [Gbeyo] en mera begränsad skada."

Hela detta resonemang är närmast bisarrt. Att en person chockas av att för första gången ha ihjäl en annan människa säger ingenting om uppsåtet; det är bara kallhamrade yrkesmördare i B-filmer, eller personer som är vana vid att döda, som dödar utan att röra en min. Även en person som i minsta detalj hade planerat att knivdöda en annan människa skulle förmodligen förvänas av hur lätt kniven slank in i bröstet. Hela tanken att man skulle kunna avsiktligt sticka en kniv i bröstet på en annan med avsikten att bara rispa är helt enkelt konstigt. Frågan varför Sten, om det inte var uppsåtligt, inte gjorde några försök till att ringa ambulans, berörs inte alls i domen.

Förmildrande

Kontentan av hovrättens bedömning blir därför att det nog inte var frågan om ett uppsåtligt dödande, eftersom man inte vågar dra några slutsatser om Stens avsikter utifrån hans uttalanden och övriga beteende, och hans agerande efter dådet, som är förenligt med i stort sett vad som helst, ses endast som en förmildrande omständighet.

Sedan övervägandena bakom val av påföljd. Vid läsningen får man intrycket att man till en del har blandat samman frågan om brottsrubricering och frågan om påföljd. Det ser ut som om man har undvikit att fälla Sten för mord, därför att om man hade gjort det, så skulle man tvingats döma honom till fängelse. Nu tog man i för att kunna döma till vård i stället.

Resultatet av dessa ansträngningar blir att det inte finns plats för att se Stens rasism som en försvärande omständighet, trots den nya lagen från 1994 som stadgar detta. Detta är i och för sig begripligt – kanske räcker dessa försvärande omständigheter inte till för att ge fängelse. Däremot är det olyckligt, för resultatet blir ändå att när alla faktorer i domen vägs samman, så spelar det rasistiska motivet ingen roll, trots lagstiftarens intentioner. När den bakomliggande rasismen försvann vid bedömningen av uppsåtet, så återstår egentligen "bara" ett helt vanligt knivmord.

Så efter en del funderingar döms Sten till vård inom socialtjänsten. Det bör noteras att Sten redan var dömd till vård inom socialtjänsten vid tiden för mordet (efter att ha misshandlat en skolkamrat). Hur gick det med den domen? Socialnämnden hittade

ett så kallat 12-hem åt Sten, men länsrätten beslöt att inte fastställa beslutet, så Sten lämnade utredningshemmet. Socialnämnden bestämde sig efter ett tag för att omhänderta Sten igen, och vårdarbete inleddes. Men efter åtta veckor avslag länsrätten socialnämndens ansökan om fortsatt vård, eftersom Sten nu samtyckte till den vårdplan som hade upprättats. Hux flux försvann Sten till annan ort, så vårdplanen fungerade inte alls.

Framöver skulle det alltså vara billigare att ha ihjäl flyktingar från tredje världen än rika svenskar, för att inte tala om till exempel japaner. Se där en intressant gradering av människovärdet.

En smula kryptiskt skriver rätten: "Med hänsyn till att [Sten] tidigare undandrog sig den vård vartill han samtyckt, måste det nu kunna antas att han – även om han själv inte skulle samtycka till det – likväl kommer att bli föremål för den vård och behandling som socialnämnden avser att bereda honom."

Skrivfel?

Man får anta att det rör sig om ett skrivfel, för inte kan det väl bara vara en from förhoppning att man skall kunna värda Sten enligt planerna?

Så till skadeståndskraven. Dels är det enligt flera jurister helt enkelt inte sant att anhöriga inte skall få skadestånd vid vållande. Men i just detta fall finns en direkt motbudnad om omständighet. Om Gbeyo hade överlevt, så hade förövarna dömts till mordförsök, eller dråpförsök, eller grov misshandel (i hovrätten hade detta väl i och för sig ändrats till allmänfarlig vårdslöshet eller något i den stilen).

I detta fall hade Gbeyo tilldömts ett skadestånd, kanske inte

stort (sådan är ju svensk praxis), men ändå ett skadestånd. Hovrättens bedömning i det aktuella fallet är ju att inget skadestånd skall utgå till de anhöriga (här är man dock inte enig). Resultatet av detta är att förövarna faktiskt fick rabatt på att ha ihjäl Gbeyo. En skammens rabatt. Men detta är inte den enda rabatten i domen.

En nämndeman, vill i en bilaga ansluta sig till tingsrättens dom, men hon vill sätta ner skadeståndet till 2 000 kr till var och en av målsägandena. Här kan man inte se annat än att hon har gått på tallet om att skadeståndet borde sättas ner, för att levnadsstandarden är lägre i Afrika.

Framöver skulle det alltså vara billigare att ha ihjäl flyktingar från tredje världen än rika svenskar, för att inte tala om till exempel japaner. Se där en intressant gradering av människovärdet.

Kanske har denna nämndeman (och de som först kom med detta argument för att sänka skadeståndet) oroit sig för att om man skulle betala fullt ut, så skulle Sverige snart invaderas av fattiga negrer som inte önskar sig något bättre än att bli ihjälslagna, så att deras familjer hemma i plåtskulan kan få det bra.

Var då domen rasistisk? Naturligtvis är den inte rasistisk i en snäv mening: ingenstans står det att Sten kunde få göra som han ville utan att bestraffas, därför att den dödade var en svart man. Men det var väl knappast det som avsågs.

Frågan är därför om domen var rasistisk i någon intressantare mening. Här är det inte lätt att ge ett alldeles klart svar. Här och var kan nämligen en sorts överslätande aningslöshet anas, som när man hellre hänvisar till omognd än till uttalat rasistiska motiv som bakgrund till dådet.

Enda anledningen till att bli rasist verkar vara omognd eller svag självkänsla, kanske ett behov av att hävda sig. Om det bara vore så väl. I brottsammanhang är denna aningslöshet farlig. Dels för att bristande mognd med mera nästan alltid ses som förmildrande omständighet vid be-

dömning av brottsliga handlingar och utmätning av straff, dels för att samhällets beredskap mot rasistiska våldsdåd förtrycks och handlar om fel saker. Det har de senaste åren funnits en tendens hos rättsväsendet att likna rasistiska dåd vid pojkestreck.

På annat ställe i domen framkommer det att han hade ett samröre med företrädare för VAM. Samtidigt sägs där att samröret främst var ett uttryck för dålig självkänsla och ett sätt att hävda sig.

Sammanfattningsvis kan sägas att hovrättens ledamöter knappast är rasister; problemet är bara att om de verkligen hade varit rasister, så skulle domen antagligen inte ha sett så värst annorlunda ut.

FREDRIK STJERNBERG

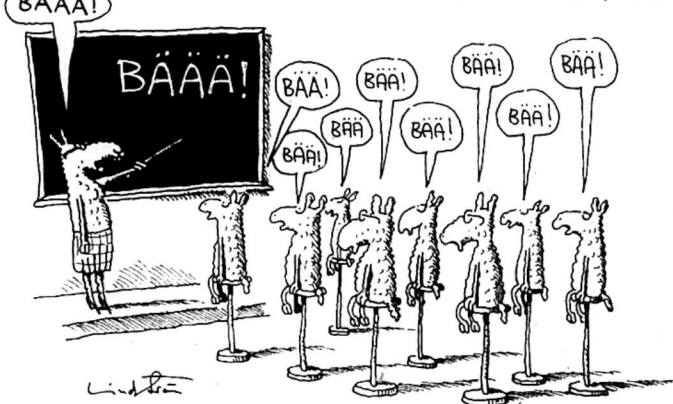
Läst

"På samma sätt som psykolgin förefaller mig vara en ofta alltför godtycklig disciplin, som hela tiden vederläggs av det mänskliga beteendet, dessutom nästan helt onyttig när det gäller att levandegöra människor – på samma sätt tycks mig psykoanalysen vara en terapi, reserverad för en socialgrupp och en kategori av människor, som jag inte tillhör."

Ur *Min sista suck* (1982).
Av Luls Buñuel

Lindströms kommentarer

© LINDSTRÖM/Panta Rei

(Hösterterminen är här och nu börjar de miljontals föreläsningarna på rikets universitet...)